B.J. van der Walt

CHRISTELIK-NASIONAAL: DIE SPOOR VAN DIE CALVINISME IN SUID-AFRIKA

Die Calvinisme het 'n beslissende invloed die afgelope drie honderd jaar op Suid-Afrika gehad[1] – nie net op kerklik-teologiese gebied nie maar op alle fasette van die lewe. Hoe groot presies die invloed was en is, is moeilik om vas te stel, aangesien ons hier nie met iets te make het wat geweeg, gemeet of getel kan word nie. Daar kan egter met sekerheid gesê word dat Suid-Afrika vandag baie anders sou gelyk het as dit nie was vir die Calvinistiese suurdeeg wat dwarsdeur sy geskiedenis heilsaam ingewerk het nie.

1. Inleiding

Vir die eerste keer in die geskiedenis van Suid-Afrika is daar so pas begin met 'n omvattende navorsingsprojek oor die inslag

1) Indien stawing van hierdie feit nodig is, kan die volgende uitsprake – van wie die eerste twee persone wat hulself nie as Calviniste sou bestempel nie – aangevoer word. Sheila Patterson sê in haar werk *The Last Trek* (1957), p. 177: „It was the Old Testament and the doctrines of Calvin that moulded the Boer into the Afrikaner of today..."
Dunbar Moodie beweer: "The roots of the Afrikaner doctrine of election grew out of ... Calvinism..." *The rise of Afrikanerdom* (1975), p. ix.
W.A. de Klerk is van mening: "The key to the Afrikaner is Calvinism". *The Puritans in Africa* (1975), p. xiv. Op p. 338 en 339 noem hy die leer van Calvyn "the most genuine tradition of the Afrikaner".
In dieselfde jaar (1975) toon I.R. Hexham in 'n proefskrif *Totalitarian Calvinism* aan dat daar 'n duidelike verband is tussen Afrikanernasionalisme en die Calvinisme. Vanuit Calvinistiese kant word dit nie ontken nie. In 'n artikel "Afrikaanse volk se krag is Calvinisme" *Woord en Daad*, 9(46):1-3 April 1966 lees ons o.a. die volgende: Die Calvinisme "is die kraglyn wat van die volksplanting af deur die geskiedenis loop" (p. 1). „Diegene wat die Calvinisme verstaan, verstaan die Afrikaner en sy geskiedenis – die onsinnige en die wonderlike daarvan..." Die Calvinisme word die Afrikaner se "Simsongeheim" genoem. Word die Calvinistiese lewensbeskouing prysgegee, word die Afrikaner van sy eersgeboortereg beroof, van sy wortel afgesny en is hy – soos Simson – oorwonne voordat die slag gelewer is (p. 2).

van die Calvinisme in Suid-Afrika. Hierdie projek van die Instituut vir die Bevordering van Calvinisme (verbonde aan die Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys) is tans in die fase dat heelwat materiaal reeds versamel is. Nou moet die werklike navorsing egter begin!

Ek sal my in hierdie eerste verkenning beperk tot 'n historiese oorsig.

1.1 Georganiseerde Calvinistiese aksies van die Afrikaner in die 20ste eeu

Die volgende beperkinge maak van hierdie ondersoek 'n baie voorlopige verkenning: In die eerste plek sal ek alleen aandag kan gee aan die Republiek van Suid-Afrika en nie die hele Suider Afrika nie. In die tweede plek sal ek nie die invloed van die Calvinisme by alle bevolkingsgroepe (die verskillende Swart volkere, die Kleurlinge en Afrikaans- en Engelssprekende Blankes) kan behandel nie. Daar sal alleen aan die Afrikaanssprekende Blankegroep aandag gegee kan word aangesien die impak van die Calvinisme by hierdie groep die duidelikste merkbaar is. In die derde plek is dit onmoontlik om in 'n bydrae van hierdie omvang die hele driehonderdjarige geskiedenis van die Calvinisme in Suid-Afrika te bekyk[2]. Ek beperk my tot die laaste driekwart eeu. In die vierde plek is dit ook nie moontlik om die inslag van die Calvinisme gedurende hierdie periode noukeurig na te vors op alle terreine soos kerklik, staatkundig, opvoedkundig, maatskaplik, ensovoorts nie.

In die reeds genoemde projek van die IBC sal mettertyd aan

2) Vir 'n kort oorsig oor die hele geskiedenis van die S.A. Calvinisme cf. o.a. J.D. du Toit: Die Calvinisme in Suid-Afrika as historiese verskynsel. *In:* Die stigting van die Kristelik-Nasionale Bond van Calviniste in Suid-Afrika (1929), p. 27-50; J.V. Coetzee: Die geskiedenis van die Calvinisme in Suid-Afrika. *In:* Koers en die Krisis I (1935); p. 55-65; H.B. Thom: Ons historiese vorming. *In:* Die waardes van die Afrikaner (1969); p. 21-37 en die volgende twee opstelle in *Besinning en Uitsig* (1971): A. Coetzee oor Die wortels en kenmerke van die tradisionele Afrikaanse lewenstyl (p. 25-36) en J.H. Coetzee oor Die Afrikaanse volkskultuur en die nuwe wêreld (p. 37-46).

die inslag van die Calvinisme op al hierdie terreine aandag gegee word. In hierdie studie beperk ons ons tot die *georganiseerde* Calvinistiese aksie die afgelope (ongeveer) vyf-en-sewentig jaar. Hiermee word bedoel dat kortliks nagegaan sal word watter uitgesproke Calvinistiese organisasies of verenigings gedurende die twintigste eeu op die toneel verskyn het en wat hul doel en aktiwiteite was. Veral sal gelet word op die Christelik-Nasionale ideaal wat by almal 'n groter of kleiner rol gespeel het.

Dit is eintlik maar eers in die twintigste eeu wat van werklik georganiseerde Calvinistiese aksies op verskillende vlakke in Suid-Afrika sprake is. Vroeër was die Afrikaners te wyd oor die hele land versprei en die afstande (sonder moderne vorme van vervoer) te groot. Verder was die eerste 250 jaar van ons bestaan hier aan die suidpunt van 'n donker kontinent ook 'n periode van voortdurende stryd om die bestaan. Die Afrikaner moes steeds veg (teen Hollandse en Engelse imperialisme en Swart barbarisme) om fisies en kultureel te kon bestaan.

Hierdie beperking (tot die georganiseerde Calvinistiese bewegings van die Afrikaner in die twintigste eeu) het dit moontlik gemaak om in die klein tydjie wat aan my toegestaan is om hierdie bydrae op te stel, tog nog iets te kon lewer. Voor die twintigste eeu is dit veel moeiliker om die presiese inslag van die Calvinistiese lewensbeskouing vas te stel, aangesien offisiële uitsprake daaroor nie so volop is as wanneer 'n mens formeel gekonstitueerde liggame of organisasies het nie. Verder kon ek my met meer onlangse geskiedenis besig hou, sodat die bronne makliker bekombaar was.

Ten spyte van die feit dat dit twintigste-eeuse geskiedenis is, was dit nie altyd maklik om al die gegewens bymekaar te kry nie. Persone wat besig is om geskiedenis te maak, bekommer hulle meestal nie veel oor hoe die geskiedskrywers later alles gaan uitsorteer nie. En in die opsig was die Calvinistiese leiers en bewegings in Suid-Afrika ook geen uitsondering nie! Talle Calvinistiese verenigings is die afgelope agt dekades gebore en het weer gesterwe. Dokumente oor hul geskiedenis is nie altyd maklik te vinde nie. Meeste van die oog- en oorgetuienis wat die

dinge meegemaak het, is ook al oorlede.

Ek hoop dus dat hierdie verkenning tog 'n beskeie bydrae mag wees tot 'n meer omvattende en ook diepgaande projek oor die inslag van die Calvinisme in Suid-Afrika.

1.2 Die Christelik-nasionale ideaal

Ook die sistematiese gedeelte van hierdie ondersoek dra 'n voorlopige, beperkte karakter. Uit die eerste gedeelte van die ondersoek sal blyk dat die Calvinistiese idee in Suid-Afrika feitlik hoofsaaklik binne die kaders van die Christelik-Nasionale gedagte na vore gekom het. Nie net Christelike-Nasionale politiek maar ook Christelik-Nasionale Onderwys en Christelik-Nasionale Kultuuraksies was die wagwoord. Die besondere kleur van die Suid-Afrikaanse Calvinisme was dus die Christelik-Nasionale. Een van die belangrikste redes waarom die Calvinisme in Suid-Afrika hierdie besondere gestalte aangeneem het, het ons hierbo reeds genoem: dwarsdeur sy geskiedenis – tot op die huidige dag – moes die Afrikaner 'n stryd voer om die handhawing van sy eie nasionale identiteit.

Die Christelik-Nasionale lewensbeskouing van die Afrikaner verklaar heelwat van sy doen en late. Vir die Afrikaner-Calvinis is dit 'n kosbare kleinnood. Vir die buitewêreld iets onbegrypliks en heel dikwels verwerpliks.

Hoe dit ook al sy, in die tweede sistematiese gedeelte van hierdie verkenning sal die Christelik-Nasionale gedagte krities bekyk word. Die mooie daarin maar ook die gevaarlike kante daaraan verbonde sal bespreek word.

2. Die Christelik-nasionale spoor in die georganiseerde Calvinistiese aksies van die twintigste eeu

Dit is opmerklik dat nie die aksies van die „ou manne", maar juis sekere jeug- en studenteverenigings wat hul deursettingsvermoë en publikasies betref, dikwels die mees blywende bydraes

gelewer het. Ek het hier veral die *Studente-Korps Veritas Vincet* (K.V.V.), die *Federasie van Calvinistiese Studenteverenigings in Suid-Afrika* (F.C.S.V.) en die *Bonde van Jongeliedeverenigings op gereformeerde grondslag* in gedagte.

2.1 Studentekorps Veritas Vincet

Hierdie studentebeweging dateer nog uit die einde van die vorige eeu[3]. Dit is op 1 Julie 1894 deur studente aan die destydse Teologiese Skool van die Gereformeerde Kerk te Burgersdorp gestig. Die doel was die „aankweek en voortplanting van die gereformeerde beginsels op godsdienstige en staatkundige gebied onder die lede, onder die ander studente en waar dit pas ook na buite".

Hierdie vereniging het met die oorplasing van die Teologiese Skool en Literariese Departement na Potchefstroom (1905) saamgekom. Toe die ou Literariese Departement tot 'n selfstandige universiteit (die huidige PU vir CHO) uitgegroei het, het die Korps ook sy noue verbondenheid met die Teologiese Skool verloor. Dit was van toe af nog meer 'n vereniging vir alle studente van Calvinistiese oortuiging aan die PU vir CHO.

Die invloed wat van hierdie studente-organisasie ten opsigte van die C-N-ideaal uitgegaan het was groot. Alleen die lys van publikasies is al indrukwekkend.

Die amptelike blad het heelwat van naam verander. Vanaf 1909-1913 was dit *De Jonge Calvinist.* Daarna (tot 1926) *Veritas Vincet.* Daarna verskyn *Die Besembos* wat vandag nog 'n studentejaarblad is maar van alle studenteaktiwiteit en nie net meer van K.V.V. spesifiek nie. Tans heet die ampteliks Korpsblad *Kruim.*

Afgesien van talle kleiner pamflette het die volgende boeke

3) Vir die geskiedenis van K.V.V. cf. J.A. van Rooy (die stigter) se herinneringe in *Die Besembos,* 1950 en I.J. van der Walt: Die Korps "Veritas Vincet" as noodsaaklike Vereniging aan die PU vir CHO. *In:* ... in die dae van jou jonkheid. Potchefstroom, Pro Rege Pers, 1969, p. 15-24.

onder andere die lig gesien: *Het leven en leer van Calvijn* (J.D. du Toit en T. Hamersma), *Op die spoor van die Calvinisme in ons maatskaplike en staatkundige lewe* (J.A. du Plessis, 1916), *Op die voorpunt van die tye* (Toesprake by die 50-jarige jubileum van K.V.V. onder redaksie van H.G. Stoker en J.D. Vorster, 1945), *Dink aan jou skepper* (Versamelwerk, 1960), ... *in die dae van jou jonkheid* (Versamelwerk, 1969) en *Die wêreld van sewentig* (Versamelwerk, 1974). Tans word daar gewerk aan 'n omvattende handleiding vir hoërskoolonderwysers oor Geestelike Weerbaarheid. Daar word ook gereeld studiestukke oor aktuele sake gepubliseer.

Aangesien die studentegetalle aan die PU vir CHO so groot is, is die Korpslede in selle verdeel wat gereeld vergader. Kampe word ook volgens akademiese jare ingedeel. Afgesien hiervan het K.V.V. die afgelope jare verskillende hulpprojekte onderneem. Daar is byvoorbeeld op die sendingveld gehelp met die bou van 'n skool en koshuise vir Boesmans in Suidwes-Afrika en Botswana. Daar word hulp verleen aan die plaaslike Kleurlinggemeenskap en nog baie meer soortgelyke lofwaardige dinge wat aantoon dat Korps nie net 'n organisasie van die woord is nie maar ook van die daad.

K.V.V. het nie net na binne gewerk nie. Skakeling met die Werda-organisasie te Stellenbosch het byvoorbeeld aanleiding gegee tot die totstandkoming van die Afrikaanse Studentebond (A.S.B.) in 1916. K.V.V. het ook 'n leidende aandeel gehad in die stigting van die Federasie van Calvinistiese Studenteverenigings in Suid-Afrika op 27 Augustus 1973.

2.2 Die Federasie van Calvinistiese Studenteverenigings in Suid-Afrika

Die F.C.S.V. het in 'n groot behoefte voorsien, naamlik om Calvinistiese Studentebewegings landswyd saam te snoer en te stimuleer. Net soos K.V.V. het dit ook met soortgelyke organisasies in die buiteland kontak gesoek.

Die grootste en blywende bydrae van die FCSV was egter op

die gebied van die publikasie van Calvinistiese literatuur. Reeds in 1935 verskyn Deel I van *Koers in die Krisis,* 'n versamelwerk van byna 400 bladsye. Behalwe groeteboodskappe vanuit tien verskillende lande oor die hele wêreld (die Suid-Afrikaanse Calvinisme het nog altyd internasionale belangstelling gehad) bevat hierdie bundel meer as veertig bydraes onder die opskrifte Die Calvinisme (in die algemeen), die Bybel, die kerk, die teologie, die maatskappy, die kultuur, opvoeding en onderwys, wêreldbeskouings en teorieë. In 1940 word in *Koers in die Krisis II* op dieselfde trant voortgebou (weer 400 bladsye) en so ook in deel III wat in 1941 die lig sien.

Afgesien hiervan was die F.C.S.V. verantwoordelik vir die twee ander reekse. Die meer populêre reeks het geheet „Ossewareeks" en het boeke ingesluit soos *Ons en ons kinders* (J. Chris Coetzee), *Die eerste beginsels van die Calvinistiese opvoeding* (J. Chris Coetzee), *God se voorsienigheid* (I.D. Kruger), *Kerk en verbond* (P.J.S. de Klerk) en *Terug na die God van ons vaders* (J.D. Kestell). Die „Verkennerreeks", van meer wetenskaplike aard, sluit werke soos die volgende in: *Die Bybel is die Woord van God* (J.D. du Toit), *Die moderne staat* (L.J. du Plessis), *Inleiding in die algemene regsleer en jurisprudensie* (L.J. du Plessis), *Inleiding tot die algemene Teoretiese Opvoedkunde* (J. Chris Coetzee), *Inleiding tot die algemene Empiriese Opvoedkunde* (J. Chris Coetzee) en *Die grond van die sedelike* (H.G. Stoker).

Die laaste F.C.S.V.-publikasie (deur SACUM gepubliseer) verskyn na die Tweede Wêreldoorlog onder die titel *Uit vroueharte.* Dit bestaan uit 'n veertigtal bydraes uit die pen van Calvinistiese vroue wat oor verskillende sake van belang vir die vrou en moeder handel. Hierdie versamelwerk (van 318 bladsye) is in drie afdelings ingedeel: I: Moeder en kind, II: Vrou en moeder en III: Vrou in kerk, volk en maatskappy.

Die F.C.S.V.-publikasies was beslis die belangrikste Calvinistiese literatuur gedurende die dertiger- veertiger- en selfs vyftigerjare. Dit sou 'n hele paar dekades duur voordat soortgelyke rigtinggewende Calvinistiese lektuur weer in Suid-Afrika be-

skikbaar sou word. Een van die redes vir die ontbinding van die F.C.S.V. was die onderlinge twis onder die „grootmense" van die meer senior Calvinistiese organisasies. Hoe jammer dat die kerklike verdeeldhede onder die oues ook die jongeres uitmekaar laat gaan het!

Voordat ons na die ouere bewegings gaan kyk, nog iets baie kortliks oor die Gereformeerde Jongeliedeverenigings.

2.3 Bonde van Jongeliedeverenigings op Gereformeerde grondslag

Reeds vanaf die vorige eeu het veral jong lidmate van die Gereformeerde kerk Jongeliedeverenigings (wat ook jongedogters ingesluit het) gestig. Eers in 1925 is al hierdie verenigings in die Transvaal in 'n Transvaalse Bond van J.V.'s saamgebind. Twee jaar later kom in die Kaapprovinsie 'n soortgelyke Bond tot stand en in 1935 volg 'n Vrystaatse Bond. Hierdie drie Bonde word later in 'n Federasie van Bonde saamgesnoer wat tot vandag nog bestaan.

Al hierdie bonde en die Federasie van Bonde het dieselfde doel gehad, naamlik om die jongmense die Gereformeerde (Calvinistiese) beginsels te leer en hulle te vorm tot roepingsbewuste burgers op die terrein van kerk, staat en maatskappy.

Dit is onmoontlik om hier die geskiedenis van die Jongeliedeverenigings in Suid-Afrika te vertel[4]. Dit is te vinde in die verskillende blaaie (Soos *Die Bondsblad* en *Die Bondsbode)* asook talle gedenkboeke wat by die verskillende herdenkings van byvoorbeeld die 15-, 25-, 30- en 50-jarige bestaan van verskillende bonde die lig gesien het.

Talle sketsbundels (soos *Meetsnoere vir die jeug, Roeping en riglyne* en *Perspektief in ons JV-werk I* (1962), II (1963) en III (1965)) asook verskeie handleidings (soos *Handleiding vir die Jongeliedevereniging op Gereformeerde Grondslag* deur D.G.

4) Cf. P.W. Buys: Die Gereformeerde Jeugbeweging. *In:* Die Gereformeerde Kerk in S.A.: 1859-1959 (p. 189-193) vir 'n baie beknopte oorsig.

Venter in 1942 en *Dit is die J.V.! Stippellyne by die J.V.-werk* deur P. van Maarleveld en B.J. van der Walt in 1964) het deur die jare die lig gesien.

Die ledevergaderings, die kampe, kongresse, leierskursusse en ander saamtrekke van hierdie verenigings het 'n onberekenbare rol gespeel — en doen dit vandag nog — in die vorming van jongmense oor die hele land. Waar K.V.V. en die F.C.S.V. se invloed veral op die studerende jeug groot was, het hierdie verenigings (waarvan daar takke op die meeste dorpe en stede was) plaaslik die jeug van die gereformeerde oortuiging in die Calvinistiese lewens- en wêreldbeskouing geskool.

***

Ons het by die jeug begin. Dit word nou tyd om na die werk van die ouer geslag te kyk[5]).

2.4 „Vereniging vir Kristelik Hoër Onderwys"

Die eerste organisasie op die toneel is die „Vereniging vir Kristelik Hoër Onderwys" wat in 1920 tot stand kom. Hierdie vereniging het hom veral beywer om die Teologiese Skool van die Gereformeerde Kerk op Potchefstroom en die Kollege wat daaruit gegroei het, by die Universiteit van Suid-Afrika in te lyf sonder dat die „gewetensklousule" (wat neutrale onderwys voorgeskryf het) van toepassing sou wees.

2.5 „Die Christelike Unie"

Reeds in 1924 word die V.K.H.O. in „Die Kristelike Unie" omskep. Hierdie liggaam het sy taak wyer as net Christelike hoër onderwys gesien. Hy stel hom ten doel: „die bestudering, propagering en toepassing van die Kristelike beginsels volgens

5) 'n Baie kort oorsig in die verband bied D.J. van Rooy in sy bydrae Die Calvinistiese aksie in Suid-Afrika. *In:* Die Gereformeerde Kerk in SA: 1859-1959, p. 245-255.

die Kalvinistiese lewens- en wêreldbeskouing". Sover bekend, het net twee publikasies van D.K.U. in die serie „Heilige Skrif en Wetenskap" verskyn. Die eerste met die titel *Die Skrif en die natuurwetenskappe* was 'n bundel met die agt referate wat op 'n konferensie in September 1926 gelewer is. Die tweede, *Kristendom en wetenskap* kom uit die pen van die wêreldbekende Calvinistiese filosoof, H.G. Stoker.

2.6 „Kristelik-Nasionale Bond van Kalviniste in SA"

Die laaste publikasie van die D.K.U. verskyn in 1929 en dra die titel *Die stigting van die Kristelik-Nasionale Bond van Kalviniste in Suid-Afrika.* Hieruit blyk dat D.K.U. in 1929 wel nog bestaan het. Dit is geleidelik egter vervang deur die K.N.B.K.S.A wat op 3 en 4 Julie 1929 in Bloemfontein gestig is. Let op die naam *Kristelik-Nasionale Bond.* (Dit is later verkort tot *Die Calvinistiese Bond in SA.)*

Die Stigting van die K.N.B.K.S.A. (80 bladsye) bevat, behalwe volledige besonderhede oor die vergadering, besluite, deelnemers ensovoorts, ook die teks van drie referate wat tydens die byeenkoms gelewer is. J.D. du Toit het gepraat oor *Die Kalvinisme as historiese verskynsel in SA;* S.H. Rossouw oor *Afwykings van die Kalvinistiese spoor in ons hedendaagse volkslewe* en N.J. van der Merwe refereer oor *Hervormingsmoontlikhede en organisasievoorstelle.*

In die „Voorwoord" deur L.J. du Plessis vind ons 'n interessante mededeling. Uit wat hy sê, blyk dit dat hierdie poging om Suid-Afrikaanse Calviniste nasionaal saam te snoer onder andere ook uit die buiteland 'n stimulus ontvang het. Ds. D. Postma het in 1927 kontak met prof. V. Hepp van die Vrije Universiteit van Amsterdam gehad. Een van Hepp se groot ideale was 'n internasionale Calvinistiese kongres — dalk nog in 1930. Uit die sekretariële verslag (vergelyk p. 10) blyk duidelik dat hierdie saak van internasionale samewerking besondere belangstelling in Suid-Afrika geniet het. In die doelstelling van die KNBKSA (vergelyk p. 23) word samewerking op internasionale terrein dan ook spesifiek vermeld: „Die doel van hierdie Bond

sal wees om die eise van die onveranderlike beginsels van die Woord van God vir die verskillende terreine van ons moderne volkslewe toe te lig en te verwesenlik en om ook saam te werk op internasionale terrein met organisasies van gelyke grondslag"[6].

2.7 Suid-Afrika en internasionale Calvinisme

Hierdie internasionale samewerking het ook nie net by ideale gebly nie. Die eerste internasionale Calvinistiese konferensie is in 1932 in London gehou, die tweede in Amsterdam in 1934, die derde in Genève (1936) en die vierde te Edinburgh in 1938. As gevolg van die oorlog kan die vyfde byeenkoms (vir 1940 beplan) nie deurgaan nie.

Aangesien W.G. de Vries in sy proefskrif *Calvinisten op de tweesprong. De Internationale Federatie van Calvinisten en haar invloed op de onderlinge verhoudingen in de Gereformeerde Kerken in Nederland in de dertiger jaren van de twintigste eeuw*[7]. breedvoerig oor al hierdie internasionale byeenkomste geskrywe het, is dit nie nodig om die gegewens hier te herhaal nie[8]. Wel is belangrik om daarop te let dat die Suid-Afrikaanse Calviniste by die meeste van die konferensies verteenwoordig was. Prof. G. Besselaar (wat die 1932- en 1934-konferensies bygewoon het) skryf dan ook 'n entoesiastiese artikel in *Koers in die Krisis* I (p. 66-77) oor „Internasionale Calvinisme".

6) Die grondslag word soos volg omskryf: „Die grondslag van die Bond sal wees die Woord van God soos geïnterpreteer in die Kalvinistiese wêreldbeskouing in ooreenstemming met ons Kristelik-Nasionale volkstradisies".

7) Uitgegee in 1974 te Groningen by Uitgeverij De Vuurbaak . Vergelyk ook J.D. du Toit: Internasionale Calvinisme. *Die Kerkblad,* 29 (635); 318, 1928 en Besware teen die Internasionale kongres van Calvinististe. *Die Kerkblad,* 35 (775):375-477, 1930.

8) Vergelyk ook p. 16-25 en p. 48-50 van W.G. de Vries se werk waarin hy heelwat oor die geskiedenis van die KNBKSA meedeel. Belangrik is byvoorbeeld p. 48-49 waar die „Konsep van Beginselprogram" van die KNBKSA weergegee word. Vergelyk veral art. 4 waar die Christelik-Nasionale idee weer sterk na vore kom.

Jammer dat die internasionale aksie van Calviniste na die Tweede Wêreldoorlog nie weer goed op dreef kon kom nie. In 1948 word wel nog 'n vyfde kongres in Amsterdam gehou. In 1953 word in Montpellier 'n Internasionale Gereformeerde Kongres gehou waar tot die stigting van 'n nuwe organisasie, naamlik die *International Assosiation for Reformed Faith and Action* (IARFA) oorgegaan word. (Ook op hierdie byeenkomste van 1948 en 1953 was Suid-Afrika verteenwoordig.) IARFA gee 'n blad uit (wat vandag nog bestaan), naamlik *International Reformed Bulletin* en kongresse word in 1955, 1958, 1961, 1964, 1968, 1970, 1972, 1974 en 1976 op verskillende plekke in Europa, Skotland en Engeland gehou, terwyl vir 1978, behalwe die Europese konferensie (te Aix-en-Provence), ook een in die VSA beplan word. Op nie een van hierdie konferensies van IARFA was die verteenwoordiging so breed soos op die eerste internasionale konferensies van die dertigerjare nie.

Suid-Afrika het nie alleen dwarsdeur die jare belangstelling in die internasionale Calvinistiese Aksie geopenbaar nie (ook in die geval van IARFA) maar vanuit Suid-Afrika het in 1975 'n nuwe stimulus op hierdie gebied uitgegaan. Ek het hier in gedagte die *Eerste Internationale Kongres van Gereformeerde Instellings vir Christelike Hoër Onderwys* wat vanaf 9-13 September 1975 te Potchefstroom gehou is. Alle kontinente was teenwoordig en die 130 afgevaardgides het uit negentien verskillende lande gekom[9]). Die tweede konferensie van die aard sal in Augustus 1978 te Calvin College, Grand Rapids plaasvind waar die konstitusie vir 'n nuwe organisasie *International Alliance of Institutions for Christian Higher Education* (IAICHE) oorweeg sal word[10]).

***

9) Volledige besonderhede van hierdie byeenkoms verskyn in die akta van die konferensie met die titel *Christian Higher Education. The contemporary challenge.* (420 p's) in 1976 gepubliseer deur die Instituut vir die Bevordering van Calvinisme van die Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys.

10. Vir meer besonderhede hieroor, asook die program van "die tweede konferensie" sien die *Circular* wat sedert Mei 1976 deur die "International Clearing House" (wat deur die IBC aan die PU vir CHO behartig word) kwartaalliks gepubliseer word.

Die internasionale Calvinistiese aksies het ons egter verlei om die geskiedenis te ver vooruit te loop. Ons was laas nog in 1929 by die KNKBSA! Hierdie Bond kon net daarin slaag om Calviniste uit verskillende kerke vir 'n dekade saam te snoer. Kerklike en teologiese twiste het die internasionale aksie van die dertigerjare op die ou end lamgelê[11]. Dit was ook kerklike verdeeldhede wat die KNBK in Suid-Afrika se ondergang bewerk het[12]. Reeds op die stigtingsvergadering was 'n belangrike diskussiepunt[13] of deformasie nie ook in die kerk gesoek moet word nie en reformasie dus nie in die eerste plek in die kerk moet begin nie. Die Bond self sou egter geen status in kerklike sake hê nie en hom ook nie daarmee inlaat nie, omdat dit maatskaplike reformasie beoog het. Juis omdat die Calvinisme breër as 'n kerklike rigting is, kon dit lidmate van verskillende kerke op maatskaplike terrein saamsnoer. Die spanninge tussen die Afrikaanse kerke (veral die Gereformeerde en die Nederduits Gereformeerde Kerk) kon op die duur egter nie uit die Bond gehou word nie.

2.8 „Calvinistiese Studiekring", „Calvinistiese Unie", „Christelike Volksbond", „ACB" en *„VCHO"*

Die Calvinistiese Studiekring verskyn in 1942 op die toneel en word opgevolg deur die Calvinistiese Unie. Binne hierdie Unie het die breuk plaasgevind.

Die lede wat lidmate van die Nederduits Gereformeerde Kerk was, behou die C.U. en ook 'n eie uitgewery te Bloemfontein bekend as SACUM (Suid-Afrikaanse Christelike Uitgewersmaatskappy). Later het hierdie organisasie bekend gestaan as die Christelike Volksbond.

11). Cf. W.G. de Vries, op. cit., vir breedvoerige dokumentasie in dié verband.

12) Cf. D.J. van Rooy, op. cit., p. 250-251.

13) Cf. p. 20 van *Die stigting van die Kristelik-Nasionale Bond van Kalviniste in S.A.*

Lidmate van die Gereformeerde Kerk het op 20 Maart 1953 hul eie Calvinistiese organisasie die *Afrikaanse Calvinistiese Beweging* (ACB) in die lewe geroep. Pro Rege-Pers te Potchefstroom het die Gereformeerde uitgewer geword.

Die twee sterkste Calvinistiese organisasies in Suid-Afrika vandag is die ACB en die VCHO (Vereniging vir Christelike Hoër Onderwys) waarvan die eerste, soos reeds gesê, hoofsaaklik lidmate van Gereformeerde kerk en laasgenoemde hoofsaaklik lidmate van die N.G. Kerk insluit.

Voordat een en ander van hierdie organisasies meegedeel word, eers enkele flitse oor hernude pogings tot samewerking oor kerkgrense heen.

2.9 „Koers", „Vereniging vir Christelike Onderwys", „Suid-Afrikaanse Vereniging vir die Bevordering van Christelike Wetenskap" en *„Christelike Opvoedkundige Vereniging van Suid-Afrika"*

Die inisiatief tot die totstandkoming van die blad *Koers* het van die *Koersvereniging* (dosente aan die PU vir CHO) uitgegaan. Hierdie vereniging het hom tot die publikasie van die blad beperk. In hierdie blad vir Calvinistiese denke (wat vanaf 1933 tot vandag verskyn) het ook bydraes van Calviniste buite Potchefstroom en uit ander kerke as die Gereformeerde Kerk verskyn. In die opsig het dit tog kerklike verdeeldheid oorbrug.

Die *„Vereniging vir Christelike Onderwys"* (VCO) wat aan die einde van die vyftigerjare ontstaan het en Christelike sekondêre skole as ideaal gehad het, het nie lank bly lewe nie.

Op 4 en 5 September 1964 word die *Suid-Afrikaanse Vereniging vir die Bevordering van Christelike Wetenskap* (SAVCW) in die lewe geroep[14]. Ook dit was 'n mooi poging tot same-

14) Cf. *Bulletin van die Suid-Afrikaanse Vereniging vir die Bevordering van Christelike Wetenskap,* 1(1), April 1965 wat volledige besonderhede bevat oor die hele geskiedenis van die ontstaan, die reglement, openingstoesprake, ens. Sien ook *Koers* 42(5); 410-417, 1977 vir 'n kort historiese oorsig deur M. Elaine Botha.

werking tussen Christene van alle Afrikaanse kerke op die gebied van die Christelike Hoër Onderwys. Vanaf April 1965 tot Junie 1977 verskyn 53 nommers van hierdie vereniging se publikasie met die naam *Bulletin van die SAVCW.* In Oktober 1977 is egter besluit om die SAVCW as organisasie te laat opgaan in die ACB en sy genoemde publikasie by die blad *Koers* te inkorporeer. So het hierdie vereniging dus ook nie veel langer as 'n dekade uitgehou nie.

Die *Christelike Opvoedkundige Vereniging van Suid-Afrika* (COVSA) is 'n ander poging waarin Calviniste van verskillende kerke saamgesnoer is met die oog op Christelike onderwys op primêre, sekondêre en tersiêre vlak. Hierdie organisasie publiseer sedert Mei 1973 'n blad *Fokus* (wat tans nog verskyn)[15].

Ongeveer twee jaar gelede het verteenwoordigers van al die hierbo genoemde organisasies (ACB en VCHO en IBC ingesluit) op Potchefstroom vergader om te kyk of daar nie op een of ander manier nouer onderlinge samewerking gereël kan word nie. Tans bestaan elke organisasie egter nog afsonderlik, hoewel daar goeie onderlinge kontak is. Ek dink die kerklike gevoelens is nie meer so sterk soos 'n klompie jaar gelede nie. Moontlik mag daar in die toekoms tog weer iets in die rigting gebeur.

Soos belowe, baie kortliks nog iets oor die ACB en VCHO, voordat ten slotte nog iets oor die Instituut vir die Bevordering van die Calvinisme gesê sal word.

2.10 Die Afrikaanse Calvinistiese Beweging

Hierdie beweging handhaaf sedert sy stigting (1953) 'n oop deur maar in die praktyk kom die meeste van sy lede uit kerklik-Gereformeerde kring.

Uit die nuutste bekendstellingspamflet (1977) van die ACB haal ons die volgende aan: „Die tyd waarin ons lewe vra duidelik en vreeslose Christelike getuienis. Sedert sy totstandkoming

15) *Fokus* 1(1), Mei 1973 gee op bladsy 71 die grondslag en doelstellings van COVSA

stel die ACB hom ten doel om as werkgemeenskap te dien, waarbinne Christene van reformatoriese oortuiging saam kan poog om gestalte te gee aan die roeping waarin God hul in Suid-Afrika gestel het. Daarom hou die ACB hom besig met die bestudering, propagering en ontwikkeling van 'n unieke Suid-Afrikaanse beskouing op die grondslag van die Bybel en streef na die belewing en toepassing daarvan op alle lewensterreine.

„Die Afrikaanse Calvinistiese Beweging is daarvan oortuig dat die uitbouing van 'n Christelike samelewingsbestel in Suid-Afrika van die grootste belang is en dat daar met besieling gewerk moet word aan byvoorbeeld 'n Christelike politiek, onderwys en wetenskapsbeoefening, vakbondwese, pers, ekonomiese lewe en ook aan die hervorming van die verskeurde kerklike verhoudings in Suid-Afrika.

„Die ACB is veranker in die eeue-oue beginsels van die reformatoriese Christendom. Die ACB bely naamlik dat:

* die Bybel die Woord van God is;
* die genade van God die grondslag van die hele lewe is;
* die geloof die mens se band met God is wat alle ander bande omvat;
* die eer van God die hoogste lewensdoel en die sin van alle aardse bestaan is.

„Die ACB word gedring tot dinamiese vormgewing van hierdie beginsels in ons eietydse Suid-Afrikaanse omstandighede. Werklikheidsgetrou wil die ACB die realiteite van ons tyd aanvaar, maar beginselgetrou wil hy ook hierdie werklikhede na die eise van die Bybel uitbou en hervorm.

„Die ACB erken dat die bestaan van verskillende volke in Suid-Afrika deur God gewil is en glo onwrikbaar in die bestaansreg van die Afrikaner as 'n afsonderlike volk. Die ACB het juis tot stand gekom as 'n beweging van Afrikaanse Calviniste.

„Die ACB wil ook 'n ander werklikheid erken: dat die Godsvolk in Suid-Afrika meer is as die Afrikaner; dat daar ander blanke asook swart en bruin Christene is met wie die geloofsgemeenskap duideliker gestalte gegee moet word ter wille van die verbreiding van die Evangelie in Suid-Afrika en Afrika.

„Die ACB is 'n onafhanklike beweging. Dit het geen formele bande met 'n bepaalde kerk, universiteit of party nie. Daarom kan dit vrymoediglik sê en doen wat gesê en gedoen moet word".

Die afgelope vyf-en-twintig jaar het die ACB, ten spyte van klein getalle (tans ongeveer 1 000 lede), tog groot invloed gehad deur middel van veral sy gereelde kongresse[16] en sy maandblad *Woord en Daad.* Die laaste kongresse het veral die lig op die politieke probleme in Suid-Afrika laat val. In 1976 was die tema „Geregtigheid in die Suid-Afrikaanse samelewing"[17]. In 1977 het die kongres gegaan oor *Die Calvinis se antwoord op meerderheidsregering in Suid-Afrika*[18]. Vanjaar (1978) se tema is *Calvinisme en Nasionalisme.* Wie die uitgawes van *Woord en Daad* nalees[19], sal vind hoe sterk die Christelik-Nasionale idee ook by hierdie organisasie leef[20].

2.11 Vereniging vir Christelike Hoër Onderwys

Die VCHO kom einde 1948 tot stand as gevolg van die inisiatief van broeders uit die N.G. Kerk. Die grondslag is ooreenkomstig die Calvinistiese Hervorming die Heilige Skrif as onfeilbare, geinspireerde Woord van God. (Statute, art. 2) en die doel die bevordering van Christelike opvoeding, onderwys en wetenskap (art. 3 van statute).

Die eerste kongres word gehou te Brandfort in 1950. In 1953 verskyn ook die eerste uitgawe van die nuusblad *Roeping.* In

16) Cf. D.J. van Rooy, op. cit., p. 252 vir meer besonderhede oor die ACB tot 1959.

17) Referate deur die IBC onder dieselfde naam in 1977 gepubliseer.

18) Engelse vertaling van die referate opgeneem in *International Reformed Bulletin* 1978.

19) Adres van die ACB en *Woord en Daad* is Posbus 20011, Pk. Noordbrug, Potchefstroom, 2520, RSA.

20) Cf. bv. Afrikaanse volk se krag is Calvinisme *Woord en Daad,* 9 (46):1-3, April 1966. Van wanneer af beteken Christelik-nasionaal twee stelle beginsels? *Woord en Daad,* 14 (117):13-15, Okt. 1972.

1963 word die eerste tak van die VCHO op Potchefstroom gestig en daarna volg daar takke oor die hele land. In 1965 verskyn die eerste uitgawe van die wetenskaplike blad *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*. In 1970 volg die voorligtingsblad *Riglyne*. (Tans is *Roeping* en *Riglyne* saamgevoeg in een blad met die naam *Roeping en Riglyne)*.

In 1967 kon die eerste voltydse organiseerder diens aanvaar en in 1971 kom daar 'n voltydse direkteur vir studie en navorsing by.

Die VCHO bied tans gratis korrespondensiekursusse in die Calvinistiese lewensbeskouing, gee beurse aan studente om hul in die Christelike wetenskapsbeoefening te bekwaam, reël kursusse, vakansieskole en kongresse asook werkgemeenskappe vir verskillende vakgroepe (soos Opvoedkunde, Wysbegeerte, Natuurwetenskappe, Regte, ensovoorts). Dit het reeds by die vyf en twintigste bestaansjaar 'n ledetal van meer as 10 000 gehad en beskik oor 'n kantoor en voltydse personeel te Bloemfontein[21]).

Die VCHO speel beslis 'n belangrike rol in die propagering en gestaltegewing van die Calvinistiese beginsels op die gebied van die hoër (tersiêre) onderwys by kolleges en universiteite in Suid-Afrika[22]).

2.12 Instituut vir die Bevordering van die Calvinisme

In wat tot sover van die Calvinistiese aksie in Suid-Afrika vermeld is, is nie spesifiek oor die Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys gehandel nie. Die ontsaglike invloed wat van hierdie inrigting en sy dosente die afgelope byna 110

21) Adres van die VCHO en hul tydskrifte *Roeping en Riglyne* en *Tydskrif vir Christelike Wetenskap* (wat ook baie artikels in Engels bevat) is: Posbus 1824, Bloemfontein, 9300, RSA.

22) Die Christelik-Nasionale instelling van die VCHO blyk uit 'n publikasie van een van sy lede wat lank 'n belangrike rol in die vereniging gespeel het, naamlik prof. H.J. Strauss: *Christelik-Nasionaal en Christelik-Nasionale Onderwys* (Bloemfontein, SACUM, ongeveer 1968).

jaar uitgegaan het, kan egter nie in 'n kort artikeltjie soos hierdie behandel word nie.

Ek beperk my slegs tot enkele opmerkings oor een van die institute aan die PU vir CHO wat hom tans spesiaal met die Calvinisme besig hou. Die Instituut vir die Bevordering van die Calvinisme is nog maar jonk. Dit word in 1966 in die lewe geroep as opvolger van die vroeëre „Calvynstigting". Anders as ander institute is dit nie aan 'n bepaalde departement of fakulteit van die PU vir CHO verbonde nie, maar interfakultêr van karakter. Op die raad van beheer van die IBC is behalwe die Raad van die PU, ook verskillende departemente en fakulteite, asook die ACB en Koersvereniging verteenwoordig.

Die doel van die IBC word in sy statute soos volg omskryf: „Die doelstelling is diensbaarheid in die koninkryk van God deur middel van studie, navorsing en publikasie oor Calvyn en die Calvinistiese reformasie soos gewortel in die Skrif".

Tans beskik die IBC oor eie kantore en personeel onder die leiding van 'n direkteur. Die aandag is veral op navorsing en publikasies toegespits. Sedert 1966 verskyn maandeliks 'n populêre reeks *IBC-studiestukke* oor allerlei sake van die dag vanuit Calvinistiese hoek betrag. Hierdie studiestukke word tans maandeliks aan ongeveer 6 000 lesers in Suid-Afrika en in die buiteland versend. Afgesien hiervan het die IBC 'n reeks kleinere brosjures (soos *Die Calvinis en die Kuns* deur P.D. van der Walt, *Blanke volksontwikkeling in die lig van die Calvinisme* deur J.H. Coetzee, *Die gesag van die Heilige Skrif* deur S.C.W. Duvenage en *Toneel, film radio en beeldradio* deur A.J. van Rooy), asook 'n aantal leidinggewende versamelwerke gepubliseer.

In 1969 verskyn *Die atoomeeu – „in U lig"* (390 bladsye), in 1974 *Reformasie en Revolusie* (376 bladsye), in 1975 *A bibliography of Calviniana 1959-1974* deur D. Kempff, in 1976 *Gesprek met die toekoms*, daarna *Kontak en Kommunikasie* (1976), *Geregtigheid in die Suid-Afrikaanse samelewing* (1977) en *Geestelik weerbaar of weerloos?* (1977). So pas het twee bundels in Engels deur B.J. van der Walt verskyn met die titels *Heartbeat. Taking the pulse of our theological-philosophical*

heritage en *Horizon. Surveying a route for contemporary Christian thought.* Twee groot versamelwerke is in voorbereiding. Die een in Afrikaans se voorlopige titel is *Die lewende Woord in Wetenskap en praktyk* en die ander in Engels se voorlopige titel is *Scientific enterprize and revelation.* Ook 'n omvattende bibliografie oor Christelike wetenskapsbeoefening — waarvan die navorsing reeds afgehandel is — word oorweeg. Afgesien hiervan is 'n stuk of twintig Calvyncauserieë in voorbereiding waarvan ses reeds verskyn het.

Terloops is ook reeds genoem dat die IBC na die Eerste Internasionale Kongres van Gereformeerde Instellings vir Christelike Hoër Onderwys (September 1975 te Potchefstroom) as Internasionale Klaringshuis optree en kwartaalliks 'n *Circular* publiseer. Die akta van hierdie eerste kongres *(Christian Higher Education. The contemporary challenge,* 1976), asook kleinere publikasie (soos byvoorbeeld A.I. de Graaf se *The kingdom of God in the preaching and work of Jesus,* 1976) is deur die Klaringshuis gepubliseer. Op hierdie wyse het die PU vir CHO die afgelope vyf jaar ook tot die internasionale Calvinistiese aksie op die gebied van Christelike hoër onderwys 'n groot bydrae gemaak.

Soos in die geval van al die reeds behandelde Calvinistiese organisasies loop die Christelik-Nasionale lyn ook duidelik deur die IBC-publikasies[23]).

2.13 Slot: Navorsing vir die toekoms

P.G. Schrotenboer het reg as hy beweer: „Peculiar to South Africa is its Christian-Nationalism. There is nothing quite like it today anywhere in the world"[24]). Hy vervolg: „Christian-

23) Cf. bv. Studiestuk nr. 1 (1966) van H.J.J. Bingle: *Liberaal-Christelik, Nasionaal-Christelik en Christelik-Nasionaal;* Studiestuk nr. 32 (1969) van A.P. Treurnicht: *Die praktiese belewing van die Calvinisme in S.A.* (p. 7-9) en J.H. Coetzee se brosjure *Blanke volksontwikkeling in die lig van die Calvinisme,* p. 6-8.

24) P.G. Schrotenboer: *Conflict and hope in South Africa* (1968), p. 65. Op p. 76 maak Schrotenboer (Algemene sekretaris van die Gereformeerde Ekumeniese Sinode te Grand Rapids, VSA) die stelling dat Suid-Afrika 'n Christelike staat genoem kan word in 'n sin wat geen ander staat in die wêreld dit genoem kan word nie. Die meerderheid van die Suid-Afrikaners (blank en swart) is Christene. "And what's more, by and large, they practice Christianity".

Nationalism is a single word to express a unified cultural motive and policy. It is this both by intention and in fact"25).

Daar is egter nog geweldig baie vrae wat op hierdie gebied beantwoord moet word.

Een so 'n probleem wat in die toekoms nog aandag moet ontvang, is of die Christelik-Nasionale gedagte werklik in Suid-Afrika „gebore" is en of dit dalk op een of ander stadium „ingevoer" is. Was die C-N gedagte byvoorbeeld reeds – al is dit in kiem – met die volksplanting in 1652 teenwoordig of het dit as gevolg van latere kontakte met Nederland na Suid-Afrika oorgewaai? Dit is 'n *bepaalde tipe* Calvinisme wat in 1652 in Nederland bestaan het, naamlik dié van die Nadere of Post-Reformasie wat glad nie meer so suiwer was nie, omdat die tweeterreineleer van natuur en genade 'n belangrike rol daarin gespeel het. Ook die herlewing van die Calvinisme (onder leiding van byvoorbeeld Groen van Prinsterer en Abraham Kuyper) aan die einde van die negentiende eeu het groot invloed in Suid-Afrika gehad. (Kom die C-N gedagte dalk van hul Christelik-historiese idee?) W.A. de Klerk beweer in sy werk *The Puritans in Africa* selfs dat die Puritanisme ook 'n rol in die vorming van die Suid-Afrikaanse Calvinisme gespeel het. Ook die twintigste-eeuse Calvinistiese denke van Nederlanders soos H. Dooyeweerd en D.H. Th. Vollenhoven het 'n onmiskenbare impak op Suid-Afrikaanse Calvinisme gehad. Dit is egter feitlik seker dat die C-N idee nie van hulle afkomstig is nie.

'n Ander – uiters belangrike – vraag is of die Christelik-Nasionale gedagte werklik 'n korrekte opsomming of weergawe van die diepste bedoelinge van die Calvinisme is. Persoonlik het ek

25. Ibid. Cf. ook p. 57 waar Schrotenboer tereg sê: "Liberalism and Christian Nationalism in South Africa are not mere ideas on politics and racial policy, but are *comprehensive views of life* which function in human society as culture-forming ideals, as powerful dynamic movements which aim to hold or to get position and influence and thereby to steer the future course of the country and its institutiona. Schrotenboer merk verder op: "The joining of 'nationalism' and 'christian' elicts sympathy from fellow Christians and resentment by non-Christian because of the stress on 'christian'. The union of the two terms evokes misgivings moreover from both Christian and non-Christian alike. The hyphen, in other words is very expressive and provocative" (p. 65).

reeds enkele probleme in dié verband na vore gebring[26]) waarop nog dieper ingegaan sal moet word.

Op al hierdie vrae – en nog baie meer – hoop die IBC om met sy reeds genoemde projek in te gaan. Ten slotte dus enkele opmerkings oor die hooflyne van hierdie projek.

Dit word aangepak met finansiële hulp van die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing van Suid-Afrika. Die hele projek is beplan in twee fases (die eerste van drie en die tweede van ses jaar).

Die eerste fase (1977-1979) is verdeel in twee periodes. Gedurende die eerste periode (1977-1978) word die bibliografiese navorsing gedoen. Op die oomblik word hierdie bibliografiese navorsing persklaar gemaak[27]). Dit sluit al die belangrikste Suid-Afrikaanse tydskrifte (ongeveer 50) in waarin stof oor alle fasette van die Calvinisme te vinde is. Hierdie tydskrifte-bibliografie word deur die IBC gepubliseer onder die titel *Die Inslag van die Calvinisme in Suid-Afrika – 'n Tydskrifbibliografie.* Dit sal uit vier dele (elk ongeveer 300 bladsye) bestaan met die volgende subtitels: *Histories en prinsipieel, Godsdienstig en teologies, Wetenskaplik en opvoedkundig* en *Staatkundig en maatskaplik.* (Hierdie bibliografie dien as aanvulling vir die navorsing reeds vroeër deur D. Kempff gedoen en gepubliseer in *Bibliografie van Suid-Afrikaanse Calviniana* (1973) en *A bibliography*

26) Cf. my artikel: Is die Christelik-Nasionale beginsel Calvinisties? in *Fokus,* 4 (4): 397-410, Desember 1976. (Engelse vertaling van hierdie artikel onder die titel: Is the Christian-National principle Calvinistic? opgeneem in my werk *Horizon. Surveying a route for contemporary Christian thought,* Potchefstroom, IBC, 1978, p 242-251). Dat die Christelik-Nasionale beginsel nie deur alle Calviniste in Suid-Afrika kritiekloos aanvaar word nie, blyk onder andere ook uit die artikels Christelik-Nasionaal? – nie meer nie. *Loog* 1(8):2-3, April 1972; 'n Wederwoord. *Loog* 2(1):3-4, Augustus 1972.

27. Hierdie bibliografiese navorsing verskyn vroeg in 1979 onder die titel *Die inslag van die Calvinisme in Suid-Afrika. 'n Bibliografie van Suid-Afrikaanse Tydskrifartikels* en bestaan uit die volgende vier dele:
Deel I: *Histories en prinsipieel*
Deel II: *Godsdienstig en teologies*
Deel III: *Wetenskap en opvoedkundig*
Deel IV: *Maatskaplik en staatkundig*

of Calviniana 1959-1974 (1975)).

Gedurende die tweede periode (1978-1979) van die eerste fase sal die lewensbeskoulike grondslae van die Suid-Afrikaanse Calvinisme nagegaan word. Onder die hooftema „Die Calvinisme as visie – situering, tipering, ontplooiing" word aan die volgende aandag gegee:

☆ Plasing van die Reformasie en in besonder van J. Calvyn.

Wat was die plek van die Skrif in onder andere die volgende strominge voor of tydens die Reformasie en hoe is J. Calvyn deur hulle beïnvloed, of het hy met hulle gebreek om die Woord van God weer sy regmatige plek te gee?

. Vroeg-Christelike denke (Patristiek)
. Middeleeuse en veral Laat-Middeleeuse denke
. Pre-Reformasie
. Renaissance
. Humanisme

☆ Calvyn en die Reformasie

Die belangrikste reformatore, maar veral Calvyn se worsteling om die Skrif in denke en daad weer sy regmatige plek te gee.

☆ Die Calvinisme na Calvyn

Die ontstaan van die „Calvinisme" met besondere aandag aan die verflouing (nie skerp deurgetrek) van die reformatoriese gedagtes deur die opvolgers van Calvyn in die sogenaamde Nadere Reformasie of Gereformeerde Ortodoksie. (Invloed van onder andere die Kontra-Reformasie en Neo-Skolastiek.)

☆ Vestiging in Suid-Afrika (1652-1820)

Hier word onder andere aandag gegee aan die bydrae van die Geuse, Hugenote, Duitsers, Britte en Vryburgers. In gedagte word gehou dat die volksplanting in Suid-Afrika geskied tydens die nabloei van die Calvinisme in Europa en die opkoms van Rasionalisme en gevolglike sekularisme. Die Skrif het nie sy regmatige plek in die lewe gevind nie.

☆ Verdere ontwikkeling (1820 tot hede)

Verskillende herlewingsbewegings in die vorige eeu, asook die invloed van Neo-Calvinistiese denkers soos A. Kuyper, H. Bavinck en H. Dooyeweerd op die Calvinisme in Suid-Afrika word

nagegaan. Belangrike uitbouers van die Calvinistiese idee in Suid-Afrika (soos byvoorbeeld H.G. Stoker) se bydraes word ook hier behandel. Ook hier: Watter rol het die Woord van God in lewensvisie en lewenswandel gespeel?

☆ Toekomsprognose

Hoe kan en behoort die Skrifverankerde Calvinistiese visie ook in die toekoms vir die Suid-Afrikaanse situasie rigtinggewende perspektiewe te open?

Die tweede fase van ses jaar (1980-1985) word gewy aan „Die inslag van die Calvinisme op die Suid-Afrikaanse lewenspatroon — beroepsmatig en wetenskaplik" en word soos volg onderverdeel:

☆ Eerste Termyn (van drie jaar: 1980-1982)

Hier word toegespits op die volgende ses terreine as primêre vergestaltinge van die Calvinistiese visie. (Nog steeds aan die hand van die sentrale vraag hoe die Woord van God op al die lewensakkers deurgewerk het):

. Staat (politiek, historie, regswese, verdediging, gevangeniswese: teorie en praktyk)

. Kerk (historiese ontwikkelinge, sending, kerklike organisasies, sektarisme, ensovoorts — weer praktyk en teorie (teologie)

. Skool (primêre, sekondêre en tersiêre onderwys: weer eens beroepsmatig en wetenskaplik)

. Boerdery (praktyk asook landboukundig)

. Volkereverhoudinge (die konkrete situasie asook die teoretiese besinning daaroor)

. Huwelik en gesin (weer eens die nagaan van die feitelike inslag van die Calvinisme tesame met die wetenskaplike besinning in die loop van die geskiedenis)

☆ Tweede termyn (van drie jaar: 1983-1985)

Hier word aandag aan latere vergestaltinge of manifestasies van die Calvinistiese visie op die Suid-Afrikaanse lewenspatroon gegee. Het die Calvinistiese lewensbeskouing as Bybels-konsekwente Christendom enige impak op die volgende terreine gehad (In al die gevalle weer eens praktyk en teoretiese besinning)?:

. Ekonomiese lewe (handel, nywerheid, ensovoorts)
. Tegnologiese ontwikkeling (ingenieurswese, ensovoorts)
. Kultuur- en welsynsorganisasies, maatskaplike sorg en dies meer
. Kunste (letterkunde, digkuns, beeldhoukuns, argitektuur, musiek, toneel, ensovoorts)
. Sport, ontspanning, vermaak
. Kommunikasiewese (pers, radio, T.V.)
. Geneeskundige dienste (medies, verpleging, ensovoorts)

Moontlik kan aan die einde van hierdie projek iets soortgelyks vir Suid-Afrika gepubliseer word as wat A.A. van Schelven destyds gebied het met betrekking tot Europa, Skotland en Noord-Amerika in sy driedelige *Het Calvinisme gedurende zijn bloeitijd* (Amsterdam, W. ten Have, 1943, 1951 en 1965).

**